

Proizvodnja energije na ugljen na zapadnom Balkanu uvek je predstavljala ozbiljan zdravstveni rizik, što je rezultiralo hiljadama prevremenih smrti svake godine. Sada, ukorenjeni interesi političara u regiji i kineskih državnih banaka i izvođača, prete da zaključaju jednu od najsiriromašnijih i najzagađenijih regija Evrope u veću ovisnost o uglju narednih decenija.

Sektor uglja zapadnog Balkana pozdravio je svoje prvo učešće iz Kine 2010. godine, kada je državno preduzeće Dongfang Electric pristalo izgraditi greenfield elektranu za privatnog investitora u Bosni, uz kredit od 350 miliona eura Kineske razvojne banke. Od tada je u regionu izgrađena jedna nova termoelektrana, dve su u izgradnji, a još četiri su u planu. U novembru 2019. započeli su radovi na izgradnji sedme jedinice najveće elektrane na ugalj u Bosni i Hercegovini, u pripremi za dolazak kineskih građevinskih posada. Glasnogovornik bosanskohercegovačkog elektroenergetskog poduzeća EPBiH sa sigurnošću je objasnio ekološke, ekonomske i socijalne koristi Tuzle 7, te rekao da će izgradnja početi na proleće 2020. ali Covid-19 je to odložio.

Kinesko finansiranje ugljena još u 2010. godini i dalje se nadmetalo sa zapadnim razvojnim i izvoznim bankama, poput Evropske investicione banke, Evropske banke za obnovu i razvoj i nemačke državne banke KfW ali zapadni zajmodavci su se tokom decenija povukli od finansiranja uglja i Kina je sada sama u finansiranju širenja ugljenog sektora u regiji. Šest država Zapadnog Balkana, Albanija, Bosna i Hercegovina, Kosovo, Crna Gora, Severna Makedonija i Srbija, članice su Energetske zajednice, organizacije koja ima zadatak da integrira svoje energetske tržište s tržištem EU. Države članice su se obavezale da će usvojiti strože standarde o emisijama, liberalizirati svoje energetske sektore i preneti dijelove prava EU u nacionalno zakonodavstvo. Uprkos takvim obavezama, nekoliko država koje žele biti dio EU-a guraju se značajnim proširivanjem svoje flote ugljena.

Dekarbonizacija nikada neće biti jednostavna za ove zemlje. U 2017. godini oslanjanje na ugljen (posebno lignit) za proizvodnju električne energije dostiglo je 96% na Kosovu, 75% u Bosni i Hercegovini, a 71% u Srbiji. Ukorenjeni interesi za ugalj imaju snažnu političku silu: uklanjanje ugljenog sektora zahteva gubitak radnih mesta i skupu strategiju „pravedne tranzicije“. Isto je bilo i za južni Vels, čiji prijelaz iz ugljena proučavaju ostale regije, uključujući glavnu provinciju proizvođača uglja, Šanksi na severu Kine. Ipak, velška razvojna agencija dobila je značajna sredstva iz nacionalnih, EU i privatnih izvora tokom nekoliko decenija. Sposobnost balkanskih država da finansiraju i upravljaju pravednom tranzicijom je upitna.

Tuzla 7

Elektrana u Tuzli počela je s radom 1963. Ideja o zameni starih delova zamućena je u 1980-im, ali planovi su odlagani tokom rata u Bosni i u sledećoj deceniji. Projekat je od tada stajao do 2010. godine, kada ga je vlada oživela kao deo dugoročne energetske strategije. Nakon javnog nadmetanja 2014. godine, državna elektroenergetska kompanija izabrala je konzorcijum koji je vodila kineska DP Gezhouba, nad japanskom Hitachi. Prema dokumentu koji je prosleđen bosanskohercegovačkim parlamentarcima, odabir Gezhouba usledio je nakon što je Hitachi pokazao svoju nespornost da finansira projekat preko zajedničkog preduzeća s obzirom na "političku situaciju u Bosni". Ključna razlika između dva ponuđača bila je ponuda Gezhouba za kredit od Kine Export-Import od 614 miliona evra. To je omogućilo Gezhoubi da se suoči sa relativno nižim rizicima, jer ih snose dužnik (Bosna i Hercegovina), zajmodavac (China Exim) i jamac (vlada Bosne i Hercegovine).

Tuzla ima sedmu najveću emisiju sumpornog dioksida od svih elektrana u Evropi. Izveštaj HEAL-a za 2016. godinu tvrdio je da se njegovi filteri za čestice redovito isključuju noću, verovatno da bi uštedeli troškove pod okriljem mraka. Analiza odloženog pepela lokalne ekološke grupe CEE takođe ukazuje da vrsta lignita i mrkog uglja koji se koriste u Tuzli sadrži povišene koncentracije hroma, nikla i arsena. U tuzlanskom regionu planiran je još jedan projekat koji finansira Kina, elektrana na ugljen Banovići, čime bi se dodatno iscrpile ionako ograničene zalihe vode. Za dodatni kapacitet uglja biće potrebna nova mesta za odlaganje pepela u obližnjem gradu Lukavac, što će izazvati snažno protivljenje stanovnika koji su već napunili koksni pogon, cementara i proizvođač natrijum karbonata s velikim poljem otpada, poznatim kao „Bijelo more“ . Čak i ako sve ide kako je planirano, Tuzla 7 neće biti izgrađena u skladu sa EU resursima i emisijskim standardima, tako da skupa prenamena ili prerano zatvaranje predstavljaju različite mogućnosti.

Iako sugovornici projekta Tuzla 7 kao poboljšanje, jer će zameniti starije i manje delotvorne ugljene jedinice, projekat je zadesio više nego samo briga za okolinu. Kao i slovenački Šoštanj 6, još jedan lignit fijasko u regiji, Tuzla 7 suočena je s neizvesnom ekonomskom budućnošću usled niskih cena električne energije, rastućih troškova uglja i konkurencije likvidiranog prirodnog plina i obnovljivih izvora.

Kada je parlament Bosne i Hercegovine glasao za podršku projektu, dostavljena dokumentacija jasno je rekla da će Tuzla 7 biti ekonomski izvodljiva samo ako cene električne energije dostignu 56,50 eura po MWh. Regionalne cene trenutno se kreću oko € 30 / MWh, a tim analitičara Svetske banke predložio je da se cena od 56 EUR / MWh dostigne tek oko 2033. godine - pre obračuna troškova ublažavanja emisija. Čak su i nemačke daleko efikasnije elektrane suočene sa rastućim troškovima ugljena i konkurencijom iz obnovljivih izvora što šteti dobiti.

Zašto Tuzla 7 nije otkazana?

Pošto je izabran izvođač, čini se da ništa ne može zaustaviti projekat. Rijad Tikveša, šef sarajevske nevladine organizacije Ekotim, godinama se bori protiv Tuzle 7, kako na sudovima zemlje, tako i u Energetskoj zajednici. Iako je još uvijek otvoren slučaj koji tvrdi da je zabranjena državna pomoć u obliku garancije za zajam, Energetska zajednica uspešno je zaključila posredovanje u vezi sa emisijskim standardima postrojenja. Uz ovu žalbu, komunalno preduzeće je najavilo da su sve pravne prepreke rešene i projekat bi sada mogao ići napred.

Nakon što je Tikveša javno osporio te tvrdnje, ističući kako je nekoliko slučajeva domaćih sudova ostalo otvoreno, brzo su mu uručene tri uzastopne sudske odluke kojima se odbijaju Ekotimovi tužbe. U zemlji u kojoj je pravosudni sistem notorno spor, iznenadna efikasnost sudova daje snažan podsetnik na političku podršku širenju elektrane.

Uprkos jasnim brigama za okoliš, tmurnoj ekonomskoj budućnosti i nizu regulatornih nedostataka, bosanski političari izgledaju predano posvećeni novim projektima uglja. Nedavno glasanje u parlamentu dalo je državne garancije za kredit Tuzla 7 bez ijednog glasa protiv. Iako zagovornici uglja najčešće predstavljaju ključnu korist kao otvaranje novih radnih mjesta, izvještaj Bankwatch CEE sveobuhvatno objavljuje tvrdnju o tome. Tikveša se šali da bi njegove stalne tužbe mogle objasniti zašto u termoelektranama na ugljenu zapošljava veliki broj pravnika, ali budućnost koja se bavi ugljem neće spasiti postojeće poslove niti će dodati buduće.

Novac iz Kine

Termoelektrana u Tuzli simbol je lošeg upravljanja i državnog hvatanja. Tu uloga kineskog finansiranja postaje najproblematičnija. Kada je kineski sektor uglja prvi put počeo da oseća učinak nacionalnih napora za ulaganje u tehnologije sa niskim udelom ugljena i otkazuje pokrajinske projekte uglja, kineski DP-ovi su se okrenuli globalnom tržištu rada. Zaokupljeni političkim pokroviteljstvom Inicijative za pojaseve i puteve, a pod nadzorom kineskih državnih banaka, njihova potraga za unosnim ugovorima daje malo poticaja za dužnu revnost, umesto oslanjanja na vlade domaćina iz Bangladeša u Bosnu kako bi uklonili sve prepreke. Tuzla 7 dogovorena je s minimalnim javnim ili parlamentarnim nadzorom, što je rezultiralo netransparentnim ugovorima koji izbegavaju javna nadmetanje kad god je to moguće. Država domaćin je u velikoj meri prihvatila kinesku stranu, žureći kroz procene uticaja na okolinu. Čak i kad su se već pojavile sumnje u neregularnu državnu pomoć, država je uz dodatnu petogodišnju garanciju za osiguranje imovine, uz 15-godišnju polisu

osiguranja od strane Sinosure-a, u vrednosti od 47 miliona eura - koja nije bila ni predviđena u originalnoj analizi troškova.

Ne mora biti ovako, Denis Žiško, šef lokalne organizacije za zaštitu životne sredine CEE, podsjeća na sastanak u kineskoj ambasadi, gde mu je rečeno da će kineski finansijeri spremno podržati projekte obnovljivih izvora energije, ali bosanski zvaničnici insistiraju na usmeravanju finansiranja u sektor uglja. Stoga, nesrećna koalicija lokalnih političara i kineskih DP-a sprečava zemlju da prekasno pređe na obnovljivu energiju dok se ostatak Europe prilagođava novoj stvarnosti.

Velika evropska ogledala za podelu energije dijele se u prosperitetu, a nigde to nije očiglednije nego na Balkanu, gdje su postrojenja uglja obilna, vrlo neefikasna i zagađuju. Ali zabrinjavanje o groznoj profitabilnosti uglja, ekološkim troškovima ili sumnjivim tvrdnjama o otvaranju novih radnih mjesta možda nije dovoljno kada se bavite političkim i društvenim interesima. Samo usklađeni naponi usmereni i na domaću proizvodnju uglja i na kinesko finansiranje uglja, uz pravilno finansirane programe ublažavanja i tranzicije, mogli bi uveriti Balkan da ostavi lignit u tlu gde i pripada.

Izvor: chinadialogue.net